Operatif Masonluğun Kısa Tarihi

Murat Özgen Ayfer
1986

Bu çalışma, Mason Dergisi'nin 60-61. sayısında yayımlanmıştır.
İlk Çağ ile Orta Çağ ve sonrasında Avrupa'daki inşaatçılık mesleği ve sanatını uygulayanlara ilişkin genel bilgiler bakımından, kapsamındaki özet anlatımlar başka yazılarda da bulunabilirse de ilgi duyanların yararlanabileceği özet bir derleme.

Çağdaş Masonluktaki kısa tanımlaması uyarınca Operatif Masonluk, 18. yüzyıl öncesinin geleneksel inşaatçılık mesleği ve sanatıdır. Bu tanım evrensel boyutta geçerlidir ama sonradan gelen Spekülatif Masonluk çerçevesinde sadece Avrupa kıtası üzerinde yoğunlaştırılmıştır.

17. yüzyıl ve öncesinde Masonluk ile bağlantılı olarak ne "operatif" ne de "spekülatif" terimleri vardır. 15. yüzyıldan itibaren, Avrupa'da meslek ve zanaatı uygulayanların "özgür mason" anlamına gelen bir unvanla anıldıkları görülür. Orta Çağ sonrasının bu döneminde, fikir çalışmaları yapmak ya da bir onur kazanmak için mason localarına katılmış olan kişilere ise "kabul edilmiş mason" anlamına gelen bir sıfat verilmiştir.

Masonik nitelikli birçok yazıda, "operatif sanat" ve "spekülatif bilim" terimlerinin ilgili dildeki karşılıklarının kullanılmış olduğu da dikkati çeker. Buna göre, özgür masonların uğraşıları operatif sanattır; bu uğraşılarının sonucunda ortaya bir nesnel yapıt çıkar. Kabul edilmiş masonlar ise spekülatif bilimle ilgilenmiştir; bu çalışmanın içeriği ise felsefe ile bağlantılıdır.

Operatif masonlar, unvanlarının başındaki "özgür" anlamına gelen sıfatı, ancak beş yüz yıl kadar kullanmıştır.

14. yüzyıl ve öncesinde rastlanmayan bu sıfata, 18. yüzyıl başlarındaki ilk örgütlenmeleriyle birlikte spekülatif nitelikli masonlar sahip çıkmıştır. Bu sahiplenişin nedeni, sonradan Operatif Masonluk olarak tanıtlanan mesleğin artık ortadan kalkmakta oluşunun varsayılmasıdır. Öte yandan, mesleği ve işi taş kesmek ya da duvar işlemek olan kişinin sıfatı ise salt "mason" olagelmiştir.

Mason Sözcüğünün Kökeni

Hemen tüm Orta Çağ boyunca masonlara, yapmakta oldukları işin özelliğine göre "taş yontucu", "duvarcı", "yapıcı" gibi anlamlara gelen nitelikler verilmiştir. Bu niteliklerde temel dil olarak Latince kullanılmıştır.

Ortaç Çağın ilk dönemlerinde şu nitelikler görülür:

Perrerius: Taş ocağında çalışan kişi

Latomus: Taşları yontarak şekillendiren kişi

Caementarius: Sütun ve duvar yapan kişi

Magister Perrerium: Taşçı ustası

Magister Lapidum: Taş işleme, süsleme ve örme ustası

Magister Caementariorum: Binanın tümünün yapım ustası

Aynı dönemde, büyük bir inşaatın tümünün sorumlusu, planlarını yapan ve tüm çalışanları yönetmeye yetkili bir kişi vardı. Bu kişiye **Magister Operarum**, **Magister Operis** ya da **Magister Operaris** yani "işin üstadı" denirdi. Burada, "operatif" sıfatının Latince kökeninin kullanıldığı özellikle dikkate değer.

Aslında "mason" sözcüğü de Latince bir kökenden gelmedir. Gene Orta Çağın ilk dönemlerinde, duvarcılık yapmakta olan bir kişiye **Macio**, yaptığı işe ise **Maceria** denildiği görülür.

Zamanla Macio terimi, Perrerius, Latomus ve Caementarius'un tümünü kapsar olmuştur. Sonradan **"Maczo"**ya dönüşmüştür. Bu dönüşme, o çağda kullanılan dilin yazılır olmaktan çok konuşulur olmasından ileri gelmiştir.

Orta Çağın günümüze daha yakın dönemlerinde "Maczo"dan **Massonus** ve **Massonerius** üretilmiştir. "Maceria"nın yerini ise **Massoneria** almıştır.

14. yüzyıl sonlarında bazı dillerde **Massonetus** bazılarında ise **Maconetus** şeklinin kullanıldığı görülür. Günümüzdeki "mason" sözcüğünün Batı dillerindeki karşılıklarının kökeni budur.

Operatif Masonluğun Başlangıcı

Operatif Masonluk sadece Avrupa çapında düşünülmezse, bunun nerede ve ne zaman başlamış olduğu, mason tarihçilerin uyuşmaya varamadıkları konulardan biridir.

Kimine göre, Operatif Masonluk, dünya yüzünde ilk kez büyük binaların -özellikle tapınakların- yapımına gereksinme duyulduğunda başlamıştır.

Kimisi bu görüşü "pek romantik" bulur ve Operatif Masonluğun tarihsel kökeninin ünlü **Babil Kulesi'**nin yapımı olduğunu ileri sürer.

Bir başkası bu iddiayı "belirsizlikler içinde bir varsayım" olarak nitelendirir ve bu başlangıcı ç ok daha önceye, Eski Mısır'a götürerek **Eukleides**'e bağlar.

Kimileri, Kudüs'te inşa edilmiş olduğu varsayılan ünlü **Süleyman Mabedi**'nin yapımını, Operatif Masonluğun başlangıcı olarak kabul eder.

Operatif Masonluk döneminden kalma eski belgelerde Süleyman Mabedi'nden hiç söz edilmediği için bu benimseyişi bir "spekülasyon" olarak nitelendirenler ise, Süleyman Mabedi'nin yapımından önce Doğu Akdeniz ve Batı Anadolu kıyılarında yerleşik Fenike ve Antik Yunan uygarlıklarındaki **Dionysos İşçileri**'nin Operatif Masonluğu oluşturmuş bulunduğunu savunur.

Mason tarihçilerinden kimileri de tüm bu eski kaynakları ve bunların benzerlerini, Operatif Masonluğun başlangıcı olarak değil, ancak tarih öncesinin yer yer efsaneleşmiş kökleri olarak kabul eder. Bu görüşte olan tarihçiler, daha belirgin ve ayrıntıları kısmen de olsa bilinen bir başlangıcı gerekli gördüklerinden, Operatif Masonluğun Eski Roma uygarlığındaki meslek ve sanat örgütlerinde yani **Collegia** olarak anılan kolejlerde ortaya çıktığını söylerler.

Babil Kulesi

Milattan önce üçüncü binyıl içinde Mezopotamya'da, Dicle ve Fırat ırmaklarının birbirlerine yaklaştığı bölgede inşa edilmiş olan ziggurat (basamaklı piramit), "Babil Kulesi" olarak da anılır.

Bir zamanlar dünyanın çeşitli yerlerinde inşa edilmiş olan çeşitli zigguratlar (basamaklı piramitler) arasında Babil Kulesi'nin en eskisi olduğu iddia edilmişse de arkeoloji bunu doğrulamamıştır. Bazı kaynaklarda Babil Kulesi'nin yapım tarihi M.Ö. 2225 yılı dolayları olarak verilir.

Efsanesel öyküsüne göre Babil Kralı Nimrod, bu kuleyi, bir kez daha Tufan olursa sel sularından korunabilmek için yaptırmıştır. Bu nedenle Babil Kulesi'nin yapımı, dinsel bakımdan lanetlenmiştir. Çünkü böyle bir girişim, Tanrı'nın buyrultusuna karşı gelmek sayılmıştır. Denilir ki, *«Tanrı bundan ötürü insanların dillerini karıştırdı. Birbirleriyle konuşma yoluyla anlaşmaları olanağını kaldırdı ve insanlar dünyanın her bir yanına dağıldı.»*

Babil Kulesi tasarımlarının bir versiyonu

Buradan çıkarılan varsayıma göre, Babil Kulesi'nin yapımı sırasında ilk kez örgütlenen ve düzeni kurulan Operatif Masonluk, bundan sonra dünyaya yayılmıştır. Bu yapının varsayımsal mimarının adı, İbranice kaynaklarda **Peleg** olarak geçer; bu adın sözlük anlamı "bölünme" ya da "dağılma"dır.

Dionysos İşçileri

Dionysos, Antik Yunan uygarlıklarının şarap tanrısıdır. Bakus adıyla da anılır.

Dionysos İşçileri (Mimarları ya da Sanatçıları), özellikle Batı Anadolu kıyılarındaki Antik Yunan sitelerindeki tiyatroların ve mabetlerin birçoğunu inşa eden, trajedileri sahneleyen, âyinleri yürüten inşaatçılar, sanatçılar ve rahiplerden oluşma karma bir topluluktur.

Bu topluluğun, milattan en az bin yıl kadar önce fakat Anadolu'da değil, Akdeniz doğusunda Fenike'de kurulduğu sanılmaktadır. Mensuplarının arasında sıkı kardeşlik bağları bulunan bu topluluk, Şarap Tanrısı Dionysos'u, yaptıkları hizmetin önderi olarak benimsemiştir.

Aslında Dionysos İşçileri'nin örgütlenme sistemi, bir bakıma Operatif Masonluktan çok Spekülatif Masonluğa benzer. Özellikle çağdaş Masonluktaki kardeş sofralarının (agapların) kökeni, Dionysos İşçileri'ne kadar uzanır. Dionysos İşçileri'nin pek önem verdikleri bu periyodik şenlikler, sonradan daha birçok ezoterik örgüt ve meslek kuruluşunda da uygulanmıştır. Bunların arasında Operatif Masonluk da vardır.

Dionysos İşçileri, meslekî çalışmalarının yanı sıra, üyelerinin bireysel eğitimi ve kişiliklerinin geliştirilmesine de önem vermişlerdir. Bundan dolayı bu topluluk, bir meslek örgütü olduğu kadar bir mistik tarikat niteliği de taşımıştır. Bu amaçla benimseyerek uygulamış oldukları öğretileri, **Hermetizm** ile benzerlikler gösterir. Nitekim Dionysos, Eski Mısır dinindeki **Osiris**'in karşılığıdır.

Dionysos İşçileri'nin geçirmiş olduğu tarihsel evreler hakkında pek fazla bir şey bilinmemektedir. Ancak yapıtlarından arta kalmış yıkıntılar, günümüzde bile beğeni ve şaşkınlıkla karşılanmaktadır.

Bir kabule göre, Masonlukta Süleyman Mabedi'nin başmimarı olarak benimsenen Hiram Abif de bir Dionysos işçisiydi. Bundan dolayı Süleyman Mabedi'nin yapımı sırasındaki örgütlenme ve çalışma sisteminin oluşturulmasında, Dionysos İşçileri'nin uygulamalarının örnek alınmış olduğu söylenir. Ancak bu gibi varsayımları ne doğrulayabilmek ne de temelden yadsıyabilmek olanağı vardır.

Süleyman Mabedi

Kudüs'te görkemli bir mabet yapımını önce Hz. Davut tasarlamıştı. Bu amaçla birçok hazırlık yapmış olan Davut'un hemen tüm yaşamı hep savaşmakla geçtiğinden, mabedin yapımını barış zamanında oğlu Hz. Süleyman'a bırakmıştı. Yapımına M.Ö. 966 yılında başlanılan mabet, yedi buçuk yılda bitirilmişti.

Nasıl bir yapı olduğu tam olarak bilinemeyen Süleyman Mabedi'nin birçok maketi tasarlanmıştır.

Gerçekten yapılmış olduğu da kesinlikle bilinmeyen bu bina, Spekülatif Masonlukta, simgesel deyimiyle **İdeal İnsanlık Mabedi**'ni temsil eder. Bu nedenle Süleyman Mabedi, Spekülatif Masonlukta, Operatif Masonlukta olduğundan çok daha fazla önemsenmiştir. B:ir tasarımsal simge oluşunun ötesinde, yapımına ilişkin bazı alegorik nitelikli öyküler de Modern Masonluğun ileri ve yüksek derecelerinin bazılarında ritüelik öğretilerin temelini oluşturur.

Alegorik öykü bakımından üç bölümden oluşan "Süleyman Mabedi'nin Yapımında Öncesinden Sonrasına" başlığı altındaki yazıları izlemeniz önerilir. İlk bölümü şurada bulabilirsiniz: https://www.academia.edu/82693164/

Bazı kaynaklarda, Operatif Masonluktaki hiyerarşinin ilk kez Süleyman Mabedi'nin yapımı sırasında oluşturulduğu belirtilir. Gerçekten de bu mabedin yapımı sırasında mabet yapımcıları arasında bir hiyerarşik düzen kurulmuştur. Ancak bu düzen, üç dereceli bir sistemden biraz daha ayrıntılı ve karmaşıktır. (Orta Çağ ve sonrasındaki masonlukta sadece iki derece vardı.)

Bu hiyerarşik düzen şöyle özetlenebilir:

Harodim : Üst düzey yöneticileri
Menaşim : Ustalar
Giblim : Taş yontucu kalfalar
İş Hozeb : Ahşap işleyici kalfalar
Bonaim : İnşaatçı kalfalar
İş Sabal : Çıraklar

Eski masonik literatürün bazılarında, **Anton Hieronymus** adlı kişinin tarihteki ilk operatif mason olduğu belirtilir. Bu görüş de Spekülatif Masonluğa özgüdür. Çünkü Anton Hieronymus bir gerçek isim değil, bir anagramdır yani bir adın başka bir şekilde ve kullanılan dile yatkın olarak yazılışıdır; "Adon Hiram adlı biri" sözünün karşılığıdır.

İbranicede adon, soylu (asil) anlamına gelir. Eski İbranice isimlerin birçoğunun önüne, sözü edilen kişiyi yüceltmek amacıyla, çağımız Türkçesindeki "sayın" sıfatı gibi "adon" eklenirdi. Bundan dolayı Süleyman Mabedi'nin başmimarı Hiram Abif, yer yer Adon Hiram olarak anılmıştır.

Eukleides ve Pythagoras

M.Ö. 4. - 3. yüzyıl dolaylarında İskenderiye'de bir ezoterik ekol kurmuş olan Eukleides (Öklit), bilindiği kadarıyla, Hermetik öğreti çerçevesinde yetişmiş ve geliştirdiği bilimsel yöntemlerle zamanında Yedi Bilimin Üstadı unvanını kazanmıştır.

Eukleides yalnızca bir bilim adamı olarak kalmamış, bir de töresel öğreti oluşturmuştur. Bu öğretinin birçok öğeleri daha sonra Operatif Masonlukta, ondan sonra da Spekülatif Masonlukta değerlendirilmiştir. Operatif Masonluğun günümüze kadar gelebilmiş en eski belgesi olan **Regius**'ta, Eukleides'ten bu mesleğin kurucusu olarak söz edilir. Yalnız bu eski belgede, Eukleides'in yaşam dönemi Hz. İbrahim zamanına uzandırılır; bu konuda çözümlenmemiş bir çelişki vardır.

Regius'ta Eukleides'in yanı sıra geometri üzerinde özenle durulur. Çünkü geometri, Operatif Masonlukta, Spekülatif Masonluktaki simgesel değerinden çok daha önemlidir. Geometri olmazsa Operatif Masonluktan söz edilemez. Bu nedenle yalnızca Eukleides değil, Antik Çağın diğer ünlü matematikçilerinden birçoğu Operatif Masonlukta pek önemsenmiştir.

Operatif Masonluk döneminden kalmış diğer bazı eski belgelerde, bu sanatın Doğu'dan Batı'ya **Naymus Grecus** tarafından getirilmiş olduğu yazılıdır. Naymus Grecus, "Yunan adı taşıyan bir kişi" anlamına gelir yani bir isim ya da anagram değil, belirli bir kişinin belirsiz bîr isimle anlatımıdır. Kimi masonik yazarlar Naymus Grecus'u diğer bazı tarihsel kişilerle özdeşleştirmiştir. Kimine göre Naymus Grecus, 15. yüzyılda Eukleides'in yapıtlarını derlemiş bir matematikçi olan Simon Grynaeus'un kendine taktığı isimdir. Kimilerine göre bu kişinin asıl adı Marcus Graecus olup, Şarlman'ın mimarlarından biridir. Kimilerine göre ise Naymus Grecus, Pythagoras'ı niteler.

Bir başka eski belgede ise, Masonluk sanatını Doğu'dan Batı'ya getirmiş olan kişinin adı Peter Gower olarak verilmektedir; bu isim açıkça Pythagoras'ın anagramıdır. (Türkçe yazılarda "Pisagor" deniliyorsa da "Pitagor" denilmesi belki de daha doğrudur.)

Spekülatif Masonlukta, Pythagoras'ın Crotonne'da kurmuş olduğu ünlü ekolü, özellikle ezoterik yöntemi ve öğretisinin içerdiği bazı öğeler bakımından oldukça önem taşır. Pythagoras'ın Operatif Masonluktaki önemi ise, kuramlaştırılmış geometrinin öncüsü olmasından ileri gelir.

Pythagoras ve geometriyi yansıtan ünlü tablo

Böylece, örgütlenme sistemi ve sanat bakımından Dionysos İşçileri'nin, töre ve teknik bakımından da Antik Çağ geometri bilginlerinin Operatif Masonluğun kökenini oluşturdukları söylenebilir.

Roma Kolejleri

Çoğu masonik literatürde Roma kolejleri için doğrudan Latince yazılışı, **Collegia** adı kullanılır. Latince'de collegia, "collegium"un çoğuludur.

Sözlük bakımından collegium, "ortak ilgi alanları ya da birleşik uygulamaları olan kişilerin topluluğu" demektir. "Daha yüksek bir öğrenim ve belirli bir alanda ayrıntılı eğitim amacım taşıyan kişilerin oluşturduğu bir kurum" anlamında da kullanılmıştır.

Collegia'nın tarihi, Roma İmparatorluğu'nun tarihine paraleldir; hemen hemen onunla başlar ve onunla son bulur. Bu nedenle özellikle salt kolejler değil de Roma Kolejleri olarak anılan bu kuruluşlar, aslında Roma İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmamıştır.

Söylendiğine göre Collegia(nın kuruluşu, M.Ö. 700 yıllarına kadar uzanır. Etrüsklerin çöküntüye uğramaya başlaması üzerine İtalya Yarımadası'nda her biri kendi başına buyruk olan kent krallıktan arasında bir birlik ve beraberlik bilinci oluşturmak isteyen Roma Kralı **Numa Pompilius**, Tiber Nehri kıyılarında dokuz ayrı tür kolej oluşturmuştur.

Bunların sayısı zamanla artmış, aynı örgütlenme diğer mesleklere de yayılmıştır.

Masonluk bakımından bunların arasında en önemlileri, **Collegia Artificum** (Sanatçı Kolejleri) ve **Collegia Caementariorum** (İnşaatçı Kolejleri) adlarını taşırlar.

M.Ö. 2. yüzyıla gelindiğinde, Roma Kolejleri'nin genel olarak çok güçlü bir hale eriştiği, devlet yönetimini bile etkileyebilecek düzeyde oldukları görülür. Bu nedenle, ancak epeyce bir zaman sonra, Roma senatosu kolejlerin kapatılmasını kararlaştırmıştır. (M.S. 80) Bu karar yalnızca 20 yıl kadar yürürlükte kalabilmiştir. Kolejlerin çalışmalarına duyulan gereksinme, bu kuruluşların etkili bir güç olmalarına oranla daha önemli bulunmuştur. Ancak kolejler yeniden açılırken, devlet yönetimine karışmamaları için bazı önlemler alınmıştır.

Bazı masonik kaynaklarda, daha sonraki bir tarihte Roma İmparatoru Carausius'un özellikle inşaatçılıkla ilgili kolejleri düzenli bir şekilde yeni baştan örgütlediği belirtilir.

Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi, ardından Batı Roma İmparatorluğu'nun parçalanması, kolejlerin ortadan kalkışının en önemli nedenleri arasındadır. Bununla birlikte kolejleri asıl tarihten silmiş olan feodalitedir.

Kolejlerin Özellikleri

Kolejlerin yasaları uyarınca herhangi yeni bir kolej kurulabilmesi için, aynı meslek ya da sanattan olan en az üç kişinin bir araya gelmesi gerekirdi. Bir kolejin başkanı **Magister** (Usta), yardımcılarından her biri ise **Decurio** (Nazır karşılığı) olarak anılırlardı. Çalışmaları sırasında her kolej ikiye ayrılır, her decurio bunlardan birini yönetirdi. Yazım işleri **Scriba** (Yazman) adını taşıyan görevli tarafından yürütülürdü. Kasayı korumakla görevli olan kişi **Thesaurensis** (Haznedar) adım taşırdı. Bazı kolejlerde **Sacerdos** adıyla anılan bir de din görevlisi bulunurdu. Mesleğin ya da sanatın yönetimsel organlarında görev almamakla birlikte, deneyimli eskilerine **Seniorus** denir, bu kişilere büyük saygı gösterilirdi.

Bir kolejin toplantı yerine **Curia** denilirdi. Bu toplantılarda meslekî eğitim ve öğretim, topluluğa yeni üyelerin kabulü ya da yasalar ve mesleğin yararlan üzerine görüşmeler yapılacaksa, bu toplantıya o kolejin üyesi olmayan hiç kimse alınmazdı. 3. yüzyıl başlarında, mesleki eğitim ve öğretim toplantıları, genel ve yönetimsel toplantılardan ayrı olarak **Schola** adı verilen yerlerde yapılır oldu.

Roma İmparatorluğu'nda kolejlere kendi iç yasalarını yapma izni de verilmişti. Zamanla bu yasalar öyle güçlü ve etkili bir hale geldi ki, bir kolej, kendi üyelerinin bütün tutum ve davranışlarını denetleyebilir, onları yargılayarak en ağır cezalara çarptırabilir oldu.

Bir koleje yeni alınan bir çırağa **Cooptatus** denirdi. "Çırak" unvanının karşılığı olmakla birlikte, sözlük anlamı bakımından Cooptatus "seçilmiş" demektir. Bu terimin kullanılmasının nedeni, yeni bir üyenin, başvuran çok sayıda aday arasından eski üyelerce oylama yapılarak seçilmesinden dolayıdır. Nitekim kolejlerde topluluğu ilgilendiren tüm önemli kararlar demokratik bir yöntemle, önce üzerinde tartışılarak ve sonra açık oylamayla verilirdi. Düşünce ve söz özgürlüğü öylesine içtenlikle benimsenmiş ve saygıyla karşılanırdı ki, hiçbir konuda gizli oylama yapılmasına gerek yoktu. Nitekim Roma Kolejleri'nin feodal toplum düzeninin egemen olduğu Orta Çağ döneminde yaşatılmamasının en başta gelir nedenlerinden biri de yalnızca kendilerine özgü kalmayıp halk tabakalarının da gıpta ettikleri bu üstün düzeydeki özgürlük, kardeşçe bağlılık, karşılıklı sevgi ve saygıdır.

Kolejlerde mesleğin ya da sanatın özelliğine göre yeterli bir süre çalıştıktan sonra bilgi ve yeteneklerinin gelişmiş olduğunu kanıtlayanlar **Adeptus** (Uzman) derecesine yükseltilirdi. Çıraklıkta geçirilmesi gereken süre olarak bazı sanat ve mesleklerde 2 yıl yeterli görülürken, bazılarında bu dönem en az 10 yıl sürerdi. Uzmanlık derecesine yükselen bir kolej üyesi, bir yandan meslekî uygulamalarını yürütürken, diğer yandan da öğretim ve yönetim görevleri üstlenirdi. Bir Adeptus, hem kendisi ister hem de kardeşlerinin olumlu oylarını alabilirse önce Decurio, sırası geldiğinde de Magister olabilirdi.

Kolejlerin Yıkılışı

Orta Çağ öncesinde kolejler "devlet içinde devlet" denilebilecek şekilde güçlü bir şekilde kurumsallaşmıştı. Roma İmparatorluğu bile artık kolejlerden rahatsız olmaya başlamıştı ama bir kez ipin ucunu kaçırmıştı. İmparatorluğun zayıflayarak elden çıkarmak zorunda kaldığı coğrafi bölgelerin yeni egemen güçleri ise, kolejlerin bu saltanatını kaldırmakta duraksama göstermedi.

5. yüzyılda, meslekî birlik ve örgütleri ortadan kaldırılanlar önceleri başka ülkelere göç etmeyi denedi. İmparatorluk parçalanınca ise, yeni krallıklar ve derebeyleri kolejlere hiç göz açtırmadı; gereksinme duyulan meslek ve sanatların uygulanmasında oluşan boşluklara yer yer katlandılar ya da bu meslek sahiplerinin ve sanatçıların çalışmalarını ayrı ayrı kendi belirledikleri adamlarının gözetim ve denetimi altına verdiler. Kolejlerin yasalarını ve ayrıcalıklarını tanımamaktaki, örgütlü bir düzen içinde olmalarını engellemekteki kararlılıklarını sürdürdüler.

6. yüzyıl dolaylarında oluşan ve giderek yerleştirilen feodal toplum düzeni, herhangi bir kolej üyesi olsun ya da olmasın, tüm meslek ve sanat sahiplerini serflere kattı. Bundan böyle değil örgütlenmelerine, sosyal meslekî bir dayanışma oluşturmalarına bile izin verilmedi.

Böylelikle kolejler ortadan kalktı ama Operatif Masonluk varlığım korudu ve sürdürdü.

Orta Çağ'da Operatif Masonluk

Orta Çağ'ın başlamasıyla birlikte Avrupa'nın hemen her yöresinde egemenliğini kuran feodalite, tüm kolejler ile birlikte Operatif Masonluğun kökleri olarak nitelendirilebilecek Collegium Artificum ve Collegium Caementariorum'u da ortadan kaldırdığında, geleneksel dayanışmalarından, kardeşlik birliklerinden ve sosyal ayrıcalıklarından yoksun kalan inşaatçılık-mimarlık mesleğinin mensupları, başlangıçta yine Orta Çağ öncesindekine benzer bir düzen içinde örgütlenebilmek için uğraşmıştır. Bu uğraşıların çoğu hiç bir sonuca ulaşamamış, yer yer başarı sağlayanları da ne tutarlı ne de uzun ömürlü olabilmiştir.

Komo Ustaları

Orta Çağ başlarında oluşturularak adını Masonluk tarihine geçirebilmiş olan tek düzenli ve tutarlı kuruluş, Komo Ustaları (**Magistri Comacini**) olarak tanınan topluluktur.

Bugünkü İtalya-İsviçre sınırında yer alan **Komo Gölü**'ndeki bir adayı kendine merkez edinen bu topluluk, her hangi bir Roma kolejinin artığı ya da yeniden canlanması değildi. Bir zamanlar ayrı ayrı kolejlerin üyesi olan ustaların yetiştirdiği ve bireysel çalışmalarıyla yetkinleşmiş birkaç inşaat ustası tarafından kurulmuştu.

Başlangıçta Komo Ustaları'nın hiçbir iddiası yoktu. Yalnızca, mesleği ve sanatı öldürmemek için yetenekli gençleri toplayarak uygulamalı bir eğitim ve öğretimden geçirmeyi amaçlıyorlardı. Fakat Komo Ustaları'ndan birçoğu, meslek ve sanatlarını kendi başlarına sürdürmektense, bu toplulukla bütünleşmeyi yeğledi.

Böylelikle Komo Ustaları topluluğu, düşünülmemiş ve beklenmedik bir gelişme gösterdi. Sadece bir eğitim ve öğretim yuvası olarak kalmayıp, uygulamaya da yöneldi. Kolejler gibi ayrıcalıklar edinmeye ve kendine özgü yasalar düzenlemeye kalkışmadıklarından, çalışmalarına göz yumuldu; hatta destek de gördüler.

Komo Ustaları topluluğu, mesleğin uygulanması alanında da süreklilik ve gelişme gösterince, kendi içlerinde deneyimsiz çıraktan usta mimara kadar uzanan çok sayıda sınıf ve dereceler oluşturdu. Varlıkları 10. yüzyılın ortalarına kadar sürdü. Bu dönemde, özellikle klâsik Roma Mimarî Sanatı'na bağlı olarak birçok değerli yapıt gerçekleştirdiler.

Fakat bir süre sonra **Gotik Mimari Stili**'nin gelişimi, Komo Ustaları topluluğunun giderek gücünü ve önemini yitirmesine, sonunda da tarihteki döneminin kapanmasına neden oldu.

Komo Ustaları ile bağlantılı olarak çok daha ayrıntılı bilgiler için şu yazıya bakabilirsiniz:

https://www.academia.edu/Operatif_Masonluğun_Tarihinden_Bir_Kesit:_KOMO_USTALARI

Manastırlar

Orta Çağ Avrupası'nda, etkinliklerine açıkça izin verilmiş olan tek bağımsız halk örgütü manastırlardır.

Aslında manastırlar, Katolik Kilisesi'nin dolaylı denetimi altında çalışmıştır; örgütlenmelerine izin verilmesi de asıl kuruluş amaçlarının "halkın dine daha iyi bağlanması ve dinsel yükümlülüklerini daha olumlu bir şekilde yerine getirmelerinin sağlanması" oluşudur.

Amaçlarını kurumsal bir düzeyde bırakmayıp uygulamaya dönüştürebilmek için manastırlar, birçok meslek sahibi ve sanatçıyı da aralarına aldı. Bu girişim, bir bakıma, bir karşılıklı çıkar alışverişiydi. Manastırların onlara, onların da düzenli bir örgütlenme çatısı altında olmaya gereksinmeleri vardı. Bu meslek sahibi ve sanatçıların başında da inşaatçılar yer almaktaydı. Çünkü manastırların amaçlarının gerçekleşebilmesi için, öncelikle çok sayıda kilise ve diğer mabetlerin yapımı gerekiyordu.

İnşaatçılık mesleğinden olanlara öncelikle **Benediktin Tarikatı**'nın manastırları kucak açtı. Bu tarikat, 529 yılında St. Benedict adlı bir keşiş tarafından kurulmuştu.

Giyimlerinden ötürü bu tarikatın mensupları **Kara Keşişler** olarak da anılırdı. Kolejler dağılınca başıboş kalan inşaatçıları aralarına alan, böylelikle yaygın bir kilise ve manastır yapımına girişen Benediktinler, diğer manastır kuruluşlarına da örnek oldu.

Avrupa'da yaklaşık 8. yüzyıl başlarından 12. yüzyıl ortalarına kadar, inşaatçılık mesleğinin hemen tüm uygulamaları manastırların yönetimi altında sürdü. Zaman zaman ve yer yer bazı inşaatçı ustalarının, bir kral, prens ya da derebeyinin emri altında olarak inşaatçı kalfaları ve işçilerini toplayarak yapıtlar verdiği de görüldü. Ancak böylesi bir çalışmada, herhangi bir örgütlenme söz konusu olamazdı.

Manastır keşişlerinden pek azı inşaat işlerine karışırdı. Bu arada kimilerinin din işleriyle uğraşmayı bir yana bırakarak, kendilerini bütünüyle inşaatçılığa kaptırdığı da oldu.

Önceleri yalnızca dinsel amaçlı ya da nitelikli binalar inşa eden manastırlar, sonradan saraylar, şatolar, konaklar ve diğer çeşitli binalar yapmaya da girişti. Orta Çağ sonlarına doğru ortaya çıkan Gotik-Mimarî Stili de önce manastırlarda doğdu. Bu stilde uygulanan operatif sanat, 15. ve 16. yüzyıllarda mesleğin en görkemli çağını yaşamasını sağladı.

Özgür Masonluğa Doğru

Operatif masonlar, meslekî uygulamalarına ve sanatlarına duyulan gereksinmenin ve gösterilen saygının etkisiyle, giderek ayrıcalıklı bir nitelik kazandı. Bu ayrıcalıkların gelişmesi, özgürlüklerine kavuşmalarına yol açtı. Bu yalnızca bir nesnel özgürlük değildi; yaşam tarzlarını istedikleri gibi seçebiliyor, kendi örgütsel yasalarım düzenleyebiliyor, istedikleri yere gidebiliyorlardı.

Orta Çağ'da belirli bir yere bağlı kalmayan ve her iş bulduğu yerde çalışan operatif masonlar, çoğunlukla Komo Ustaları'nın öğrencileriydi. **Gezgin Masonlar** olarak anılan bu meslek sahipleri, manastırların emrinde de çalışmakla birlikte hiçbir manastıra da sürekli olarak bağlı değildi. Hepsi de mesleğin öteden beri benimsenmiş ve uygulanmakta olan kuralları ve disiplini içinde yoğrularak yetişmiş olduklarından, gittikleri yeni bir yerin koşullarını da yadırgamazlardı.

Gezgin masonlar arasında hem ustalar, hem kalfalar, hem çıraklar vardı. Her bir kalfa, on kadar çırağın eğitimini de üstlenirdi. Bu amaçla da bir inşaat yapılacak olan her yerde masonların kendi kullanımları için bir kulübe kurulurdu. Sonradan, bu amaçla kurulan kulübenin boyutları büyütüldü; hem araç ve gereçlerin korunması hem de çalışma boyunca mabet gibi kullanılır oldu. Bundan böyle bu kulübeye **Loca** (Latincesi Loga) denilir oldu. (Birçok yerde bunlara Türkçede "Lonca" denildiğine rastlayabilirsiniz. Yanlış! Lonca, Anadolu'daki Ahilerin ortadan kalkışından sonra 15. yüzyıldan başlayarak Osmanlı Devleti'ndeki meslek ve zanaat kuruluşlarının adıydı. Bu terim Latinceden alınmış olabilir ama Avrupa'daki mason localarının lonca olarak adlandırılması doğru değildir.)

Avrupa'da Operatif Masonluğun gezginlik niteliği, 13. yüzyıla kadar sürdü. 13. yüzyıldan itibaren, geçici locaların sürekli localar haline dönüşmesi dönemine geçildi. Bu değişimin en belli başlı nedenlerinden biri, yapılmakta olan binaların giderek büyümesi, Gotik işleme ve süslemelerin çok uzun zaman alması, böylelikle tek bir işin bile bir insanın tüm ömrünü doldurmasıydı.

Masonların gezgin niteliği, manastırlardan ayrılıp özgürlüklerine kavuşmayı kolaylaştırmıştı. Ancak böylelikle kazandıkları nesnel özgürlük ile yetinmeyi yeterli bulmadılar. Sanatlarında da özgürlüğün sınırlarını zorlamaya giriştiler.

Roma Kilisesi, bu özgürlük eyleminden dolayı pek rahatsız oldu. Masonların sanatlarında yer yer isteklerine aykırı tutumlar ortaya çıkmaktaydı. Bu yüzden manastırlara baskı yapmaya, manastırları bünyelerindeki masonları daha iyi denetlemek hatta sanatlarını istenilen doğrultuda kullanmalarını sağlamak için zorlamaya başladı. Manastırlar da ister istemez "yüksek otorite"den aldıkları talimatı uygulamaya yöneldi. Bu durum ise, masonların manastırlardan ayrılarak kendi bağımsız örgütlerini kurmaya başlamaları için yeterli vesile oldu.

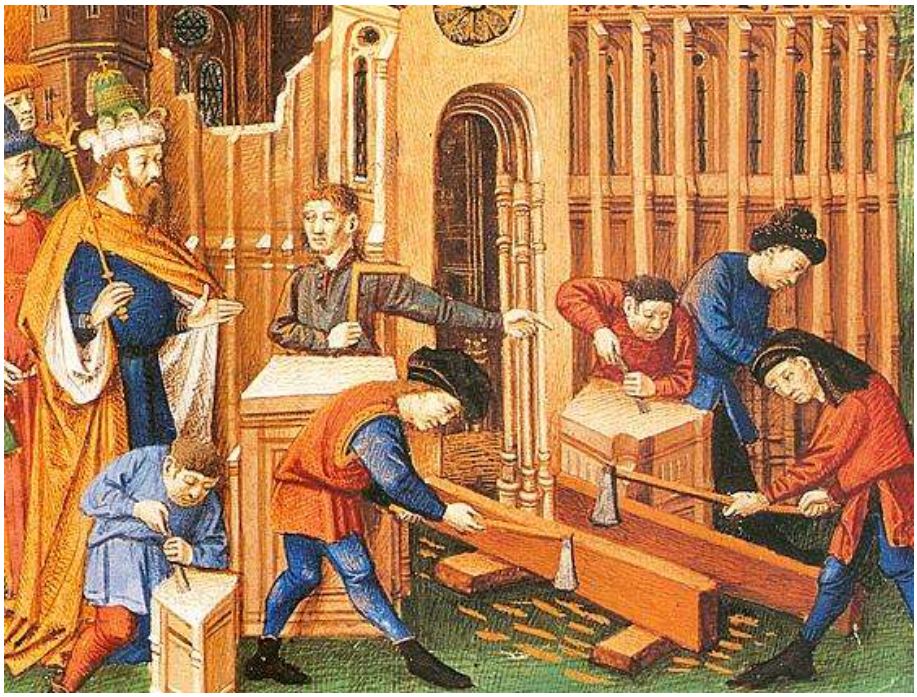
Ancak feodal toplum düzeninin ağır koşulları altında locaları birer bağımsız örgüte dönüştürmek hiç de kolay bir iş değildi. Toplum içinde diğer halk tabakalarından farklı kişiler olmak yetmiyordu. Daha 9. yüzyılda iken bir grup mason, farklılıklarını kanıtlamak üzere kendilerine özgü bir biçimde sakal bırakmış, bundan dolayı da **Barbati Fratres** (Sakallı Kardeşler) olarak anılmışlardı ama bu onlara bir özgürlük yolunu açamamıştı.

Orta Çağ masonları, gerçek özgürlüklerini ancak Kilise'nin tutumuna karşı durabilen egemen monarşik güçlerin kendilerini desteklemesiyle elde edebildi. Bundan dolayı da Kilise, birçok krala diş biler oldu.

Korporasyon ve Kompanyonaj

Operatif Masonluğun Orta Çağ'da Britanya'daki gelişimi, Kıta Avrupası'na oranla biraz farklı bir doğrultuda oldu. Roma İmparatorluğu'nun etkisi kalktıktan sonra Britanya'da, kolejlerden örnek alınarak oluşturulan, ancak ayrı ayrı birimler olarak değil de tüm ülkeyi topluca kapsayan meslek ve sanat birlikleri oluşturuldu. Bunlara "korporasyon" (corporation) denildi.

Oysa aynı tarihlerde Kıta Avrupası'nda böyle bir organizasyon gerçekleştirilememişti. Başta Fransa olmak üzeri Batı Avrupa'da, tek tek locaların egemeni olan ustaların bencillik ve baskılarına karşılık olmak üzere gezgin kalfalar, kendi aralarında Kompanyonaj (**Compagnonnage**) olarak anılan kardeşlik birlikleri oluşturuyordu. Bu tarz bir yarı-örgütlenme sadece masonlar için değil, diğer bazı meslek ve zanaat dalları için de geçerliydi. Bunlar egemen güçler tarafından hiç de hoş karşılanmıyor, âdeta otoriteye saygısızlık hatta karşı geliş olarak niteleniyordu.

İngiltere'de ise, herhangi bir meslek ya da zanaatın korporasyonu, o işi yapanların ülkedeki tüm mensuplarından oluşmaktaydı. Buna karşın, bir merkezî otorite niteliğini taşıyan herhangi bir yetkili organ yoktu. Ancak bu yaygın birlik ve beraberliğin varlığı, Britanya'daki operatif masonların, Kıta Avrupası'ndaki meslektaşlarından yaklaşık üç yüz yıl önce düzenli bir sisteme kavuşmalarını sağladı.

926 yılında İngiltere Kralı **Athelstan**, tüm masonların bir genel kurul toplayarak kendi yasalarını oluşturmalarına izin verdi. Eski masonik belgelerde belirtildiğine göre, kraldan bu izni koparmış olan üvey oğlu **Edwin**'dir. Gerçi bu yasaların oluşturulmasında soylular ve devlet yöneticileri özellikle gözetilmişti ama masonların çalışmaları da belirli kurallara bağlanmış, bu kurallarla uyum içinde bulundukları sürece de kendilerine bazı ayrıcalıklar tanınmıştı. Operatif Masonluğun bu ilk yazılı yasaları, oluşturulmuş oldukları yerin adıyla, York Yasaları olarak anılır.

York Yasaları

Operatif Masonluk döneminden kalma eski belgelerin birçoğunda York Yasaları'ndan özenle söz edilir. Bu yasaların tam metni ise, bilindiği kadarıyla ve tüm masonik literatürde benimsendiği üzere, günümüze kadar gelebilmiş en eski tarihli belge olan **Regius**'ta yer alır.

Regius'ta verildiği üzere York Yasaları 15 madde ve 15 noktadan oluşur.

15 madde, bir mason ustasının yönetimi altında çalışmakta olan masonlar topluluğunun (sonradan locaların) yönetim kurallarını, masonların mesleki yükümlülüklerini ve birbirleriyle olan ilişkilerinde uymaları gereken töresel kuralları içerir. 15 nokta ise, masonların dinsel yükümlülüklerini ve töresel kuralları kapsar. Regius'ta bunlardan başka efsanesel nitelikte olmak üzere bazı tarihsel bilgiler de yer almakla birlikte, en önemli bölümlerini yasalar oluşturur.

Regius'un Türkçeye çevrilmiş açıklamalı tam metnini okumak isteyenler şu adrese bakabilir:

https://www.academia.edu/81439921/Masonluğun_En_Eski_El_Yazmaları

York Yasaları, bazı masonik literatürde **Gotik Yasalar** olarak anılırsa da bu tarihte henüz Gotik Mimarî Sanatı'nın ortaya çıkmamış olduğunu göz önüne almak gerekir.

Asıl Gotik yasalar, 13- 15. yüzyıllarda Orta Avrupa'da, York Yasaları'ndan yararlanılarak ve büyük ölçüde örnek alınarak oluşturulmuş bulunan Operatif Masonluk yasalarının tümünü kapsar. Nitekim bu yasaların "Gotik" olarak anılmalarının nedeni, oluşturdukları tarihlerde artık Gotik Mimarî'nin Masonlukta tek sanat türü haline gelmiş bulunmasındandır.

Gotik Mimarî Stili ve Sanatı

Operatif masonların, Özellikle Orta Çağ'ın son birkaç yüzyılında geliştirerek hemen tüm Orta ve Batı Avrupa'da uygulamış oldukları Gotik yapı tekniği ve sanatı, mesleğin hem doruğuna yükselmesini sağlamış hem de sonradan çöküntüye uğramasının nedenlerinden biri olmuştur.

Gotik Mimarî Stili'nin en önde gelen özellikleri, ince duvarlar, birbirini kesen dairesel yaylardan oluşan yüksek kemerler, hafifçe incelerek yükselen kolonlar, sivri ve düz çatılar, minareleri tamamlayan ve çatıları çevreleyen kuleciklerdir. Teknik özelliklerinin ötesinde Gotik Mimarî'de, bilginin, gücün ve estetiğin çok uyumlu bir şekildeki birleşimi gözlenir.

Gotik sanatın 12. ve 13. yüzyıllarda parlaması ne bir rastlantı ne de bir gereksinmenin sonucudur. Bu stil, kendinden önceki Roma Mimarîsi'nin, Doğu sanatı etkisi altında kalarak değişime uğramış bir şeklidir. O çağın koşulları altında "olumlu ve üstün" olarak nitelendirilebilecek bu değişimde, bir yandan Haçlı Seferleri dolayısıyla Batı'nın kültür ve sanatta da Doğu'dan etkilenişinin, diğer yandan ise Rönesans'ın önemli payı vardır.

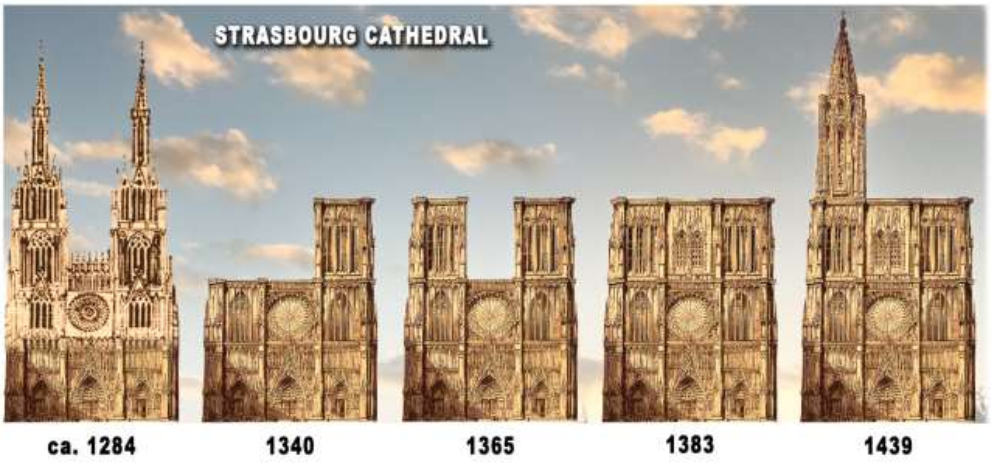
Çağımızda hâlâ hayranlıkla izlenen görkemlilik ve güzelliklerini koruyan Gotik yapıtları gerçekleştirmiş olan masonlar, özellikle bu tür mimarînin gerek tasarım gerekse uygulamadaki inceliklerini, meslek sırları olarak büyük bir titizlikle korumuştur. Gotik Mimarî Stili'nde yapılmış olan birçok yapıtın, özellikle ünlü katedrallerin yerlerini yenileri alamamıştır.

Strasbourg Katedrali

Avrupa'nın en güzel ve en görkemli yapılarından biri olan Strasbourg Katedrali, 12.-16. yüzyıllar boyunca Operatif Masonluğun Kıta Avrupası'ndaki merkezi olmuştur.

504 yılında yapılmış olan eski katedral 1007'de yıldırım çarpması sonucu yıkılınca, yerine yenisinin yapılması öngörülmüş, 1015 yılında başlayan inşaat dört yüzyıldan fazla sürmüş, 1439'da sona ermiştir. Katedralin asıl ince işleri, 13. yüzyılda Almanya'daki operatif mason localarının Büyük Üstadı olan **Erwin von Steinbach** yönetiminde yapılmıştır. Bunca zaman hemen hemen aralıksız sürdürülen katedral inşaatı, tüm Orta Avrupa masonlarının ilgilerini çekerek, sık sık Strasbourg'da toplanmalarına neden olmuştur. Fakat katedralin yıkılmış olan kulelerinden ikincisi yeniden yapılamamış ve bu katedral günümüze tek kuleli olarak gelmiştir.

Strasbourg Yasaları

1275 yılında, hemen tüm Orta ve Batı Avrupa mason locaları Erwin von Steinbach'ın başkanlığında Strasbourg'da toplanarak, bundan böyle hep birlikte bağlı olacakları yasaları hazırladılar.

Bu toplantının ayrıntılarını içeren yazılı belge bulunamamıştır. Bununla birlikte bu toplantının en önemli iki kararı, daha sonra kaleme alınmış olan bazı belgelerde şöyle belirtilir:

- Bundan böyle, inşaatçılık mesleği mensuplarına **özgür mason (hürmason)** denilecektir.
- Strasbourg Locası, tüm Avrupa özgür masonlarının ana locası olarak kabul edilecektir.

Strasbourg Katedrali'nin yapımı bittikten sonra Almanya'nın Ratisbon kentinde toplanan 19 loca, 1275 tarihli yasaları yeniden gözden geçirerek, bazı değişiklikler ve eklemeler yapmıştır. Bu değişiklik ve eklemeler, 1459'da yine Strasbourg'da yapılan bir toplantıda onaylanmıştır. 1462'de Saksonya'nın Torgau kentinde yapılan toplantıda bazı yöresel farklılıklar benimsenmişse de bunlar Strasbourg Yasalan'nın özünü değiştirmemiştir. Avrupa'daki operatif masonların oluşturup benimsediği bu yasaların tümü Gotik Yasalar olarak anılır.

Özgür Masonlar

13. yüzyılda yalnızca mimarlar, inşaat ustaları ve bunların kalfaları ile çırakları değil, geçimini taş yontuculuğu, duvar örücülüğü hatta sıradan inşaat işçiliği yaparak sağlayanlar da "mason" olarak anılıyordu. "Özgür mason" karşılığında kullanılan terim (Fransızcada Franc-maçon, İngilizcede Freemason, Almancada Freimaurer), işte bu karışıklığı gidermek ve ayrıcalıklı meslek sahibi masonları diğerlerinden farklı olarak belirlemek üzere doğdu.

Ancak mesleğin yetişkin elemanlarına "özgür mason" denilebilmesi ve kendilerine özledikleri özgürlüğün gerçekten verilebilmesi için 1275 tarihli Strasbourg Yasaları yetmedi. Özgür masonlar, yalnızca toplum içinde ayrıcalıklı haklar değil, sanatlarını uygulamada da özgürlük peşindeydi. Bu istemin gerçekleşebilmesi ise 14. yüzyıl sonlarını buldu.

Bu sıralarda "özgür mason" teriminin bazı Batı dillerindeki karşılıkları, bir benzerlik nedeniyle yanlış değerlendirilerek de kullanıldı. Türkçede Malta Taşı olarak bilinen ve çok yumuşak olduğu için kolaylıkla yontulup işlenen bir taş türüne, İngilizcede free-stone, Fransızcada franche-pierre, Almancada Freistein denilmekteydi. Öte yandan işi taş yontmak olan kişiye İngilizcede stone-mason, Fransızcada pierre-maçon, Almancada ise Steinmetzer deniyordu. Özellikle bu yumuşak taş üzerinde çalışanlara İngilizcede free-stone mason, Fransızcada franche-pierre maçon, Almancada Freisteinmetzer denilince; ister istemez bir karışıklık ve yanlışlık doğdu. Alman kökenli operatif masonlar, Freimaurer terimini kullanarak konuyu daha kolay yönden çözdüler. Fransızca ve İngilizcede ise, pierre ve stone (taş) sözcüklerinin bundan böyle kullanılmamasına özen gösterildi. İngilizcede ayrıca "free" ve "mason" sözcüklerini bağlayan "-"işaretinin de kaldırılması gerekti.

Confrèrie ve Metier

Orta Çağ'da masonlar manastırlardan ayrılmaya başlayıp kendi başlarına bağımsız meslek örgütlerini kuramayınca, o dönemde hiç olmazsa bir sosyal dayanışma oluşturmayı öngörmüşlerdi. Bu amaçla Fransa ve İsviçre'deki masonlar, yer yer dinsel ve toplumsal amaçlı dernekler oluşturmuş, bunlara "kardeşlik birliği" anlamına gelen Confrèrie adını takmışlardı.

Fransa ve İsviçre'de Confrèrie, manastırlarla meslek kuruluşları arasında âdeta bir geçiş, bir değişim olgusu oluşturdu. Manastırların etkisinden bütünüyle sıyrılınca, bu derneklerin dinsel nitelikli amaçları da zayıfladı. Orta Çağ sonlarına doğru, İngiltere'deki korporasyonlara benzer bir örgütlenme sistemini benimsediler; bu arada Confrèrie adını terk ederek, Metier adını aldılar. İngiltere'deki korporasyonlar ise kumpanya (company) ve gild (guild) şekline dönüşünce, aynı ekonomik sorunlarla karşı karşıya olan Metier kuruluşları da mason ustalarının dayanışma birlikleri haline dönüştü.

Operatif Masonluk tarihinde gildlerin ve benzeri örgütlerin önemli bir yeri vardır. Ancak o konuya geçmeden önce, bina yapımcılarından ayrı ve farklı bir topluluk oluşturmuş bulunan köprü yapımcılarına da değinmek gerekir.

Köprü Yapımcıları

Eski çağlardan beri ulaşım yollarını engelleyen akarsu ve derin vadileri aşabilmek için gerekli köprülerin yapımı da en az binaların yapımı kadar önemli bir sorundu.

Antik Yunan uygarlıklarında gelişme gösteren köprü yapımcılığı mesleği, Roma İmparatorluğu'nda **Collegia Pontificum** tarafından yürütülmüştü. Savaşlar sırasında köprülerin yıkılması nedeniyle hiç işsiz kalmayan köprü yapımcıları, 11. - 13. yüzyıllarda Haçlı seferleri nedeniyle daha da gelişti.

Pontifex ya da **Pontifices** olarak anılan köprü yapımcıları, Orta Çağ sonlarına doğru yalnızca sağlam birer geçit sağlama amacıyla yetinmeyip, yapıtlarına estetik de katmaya başladı.

Bundan dolayı mason locaları ile sıkı ilişkiler kurdular. Ancak bu ilişki ve yakınlıklar, aynı örgüt çatısı altında toplanma boyutuna varmadı. Köprü yapımcılarının örgütleri, bulundukları ülkelerde, bina yapımcılığını sürdüren kuruluşların benzerleri oldu. 16. yüzyılın sonlarına doğru ise, ekonomik sıkıntılarla karşılaşan köprü yapımcıları, -belki de artık eskisi gibi pek de fazla köprüye gereksinme duyulmadığından- kendi birliklerini feshederek mason localarına katılmaya başladı.

Gildler

Sözlük anlamı bakımından gild sözcüğü, Saksoncada "ödeme" anlamına gelen, özellikle vergi ya da haraç gibi zorunlu ödemeleri niteleyen "gildan" teriminden alınmadır. Bunlar, ilk oluşturuldukları dönemlerde, vergilerin daha kolayca ödenebilmesi için bir ortak bütçe oluşturulması amacını taşırdı.

Orta Çağ sonları ve sonrasında gild, aynı meslekten olan ya da aynı işi yapan kişi veya kuruluşların, devlete karşı olan yükümlülüklerini ortaklaşa ve bir dayanışma içinde yerine getirebilmelerini sağlamak üzere kurulmuş örgütlerin genel adıdır.

Gildlere benzer kuruluşlara Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu'nda da rastlanmıştır. **Eranoi** (tekili Eranos) adını taşıyan bu kuruluşlar, bir tür "yardımlaşma sandığı" niteliği taşımıştır.

Orta ve Batı Avrupa ile Britanya'da gildlerin kuruluşu 13. yüzyıla kadar uzanır. Ancak asıl örgütsel gelişimleri 15. yüzyılda görülür. Bu dönemde üç ayrı gild türünden söz edilebilir:

1 - **Dinsel (Eklesiastik) Gildler:** Çoğunlukla Katolik Kilisesi'nin gözetimi altında kurulmuş olan bu gildler, yardım ve bağış toplayarak bunların belirli amaçlar için kullanılmasına çalışmışlardır.

2 - **Tüccar Gildleri:** Özellikle deniz ticaretiyle bağıntılı olarak ithalat veya ihracattan doğan vergi ve harçların topluca ödenmesi için kurulmuş olan bu gildler, sonradan sigorta şirketlerinin ve borsaların temelini oluşturmuşlardır.

3 - **Meslek veya Sanat Gildleri:** Bu gildler, önceleri her meslek ya da sanat dalı için ayrı olmak üzere kurulmuştur. Sonradan, benzer meslek ve sanat gildleri aralarında birleşerek güç birliği oluşturmuşlardır. Bu gildler de daha sonra ticaret odaları, esnaf birlikleri ve kooperatifler gibi kuruluşların temelini atmıştır.

Operatif Masonlukta gildlerin kuruluşu örgütsel özgürlük ile paralel yürür. Mason locaları devlet sektörünün birimleri olmaktan çıkıp özel sektörde âdeta birer şirket şekline dönüşünce, ağır vergiler ödemekle de yükümlü olmuşlardır. Dolayısıyla masonların özgürlüklerine kavuşması, bir yandan da ekonomik içeriklidir. Ancak gene ekonomik bakımından bu özgürlük, oldukça pahalıya mal olmuştur. Bu durumda localar gildleri kurarak, aralarında malî dayanışma sağlamıştır.

Kimi tarihçilere göre, Spekülatif Masonluk, örgütsel bakımdan kökenini gildlerden almıştır. Aslında bu kanı bir yanılmadır. Çünkü gildlerin ne belirli bir çalışma sistemleri, ne hiyerarşileri, ne öğretileri ne de parasal konular dışında bir ilgi alanları vardır. Fakat bu yanılgıyı da hoşgörmek gerekir. Çünkü operatif mason gildlerinin çalışmaları, asıl masonik örgüt çalışmalarıyla iç içe olmak üzere yürütülmüştür. Gildler locaların üstatlarınca yönetilmiş, konuları locaların toplantılarında görüşülmüştür.

Öte yandan, gildlerin bazı yöntemlerinin Spekülatif Masonlukta benimsenmiş olduğu da yadsınamaz. Aralarında önemli farklılıklar bulunmasına karşın, "yardım kesesi dolaştırılması" uygulaması ya da benzer bir uygulama yapılması, bu yöntemlerin örneklerinden biridir.

Özetle denilebilir ki, Masonluğun genel tarihinde gildlerin de bir yeri vardır. Ancak gildlerin masonların asıl örgütlerinin, yalnızca bir gereksinmeyi karşılayabilmek için oluşturulmuş bir tür yan kuruluşları olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir.

Kabul Edilmiş Masonlar

18. yüzyıl öncesinde bir kabul edilmiş mason (Fransızcada Accepté-maçon, İngilizcede Accepted mason, Almancada Angenommenenmaurer), meslekten olmadığı halde bir mason locasına üye olarak alınmış bulunan kişidir. Bu gibi kişilerin localara alınması 15. yüzyılda başlamış, ilerleyip gelişerek 17. yüzyılın ikinci yarısında doruğuna ulaşmıştır.

Meslekten olmayan kişilerin mason localarına alınmasının başlangıçtaki nedeni şöyle özetlenebilir:

Operatif Masonluk, öteden beri spekülatif öğeler de içermekteydi. Masonlar, özellikle manastırların çatısı altında çalışırken, yalnızca meslekî uygulama ve sanat alanında yetiştirilmezdi; dinsel, bilimsel, töresel, sosyal ve kültürel eğitim de görürlerdi. Manastırlardan tümüyle kopunca, bu alanda önemli bir boşluk doğdu. Önce her locaya en az bir rahip alındı. Daha sonra ise bir rahibin yeterli bilgi sahibi olmadığı ve çağın gerektirdiği eğitimi veremediği görüldü. Bunun üzerine, özellikle bilim adamlarının, filozofların, bilge kişilerin localara alınmasına başlandı.

O dönemde bu uygulama, her iki tarafın da işine geliyordu. Çünkü kendi aralarında örgütlenme olanağı bulunmayan bilim adamları, düşünürler ve yazarlar, mason localarında buluşarak özgür bir ortamda birbirleriyle ilişki kurma olanağım elde ediyordu.

Sonradan, meslekten olmayan kişilerin mason localarına kabul edilmesinde bir değişim başgösterdi. Mason locaları devrin koşulları nedeniyle ekonomik güçlükler içine düştüklerinden, meslekten olmadıkları halde aralarına kabul ettikleri kişileri öncelikle sorunlarına bir çıkar yol getirebilmede yardımcı olabilecekleri umuduyla almaya başladı. Dolayısıyla kabul edilmiş masonlara, bilim adamı ve düşünür gibi kişilerin yanı sıra, özellikle çeşitli aşamalardan soylular, askerler, yüksek düzeydeki devlet memurları ve tüm bunlarla bireysel yakınlığı olanlar eklendi.

18. yüzyıl öncesinde mason localarının toplantı tutanakları ve üye listeleri olmadığından, kabul edilmiş masonların isimlerine ilişkin belgelenmiş bir bilgi yoktur. Adı bilinen en eski kabul edilmiş mason, 1600 yılında İskoçya'da Edinburgh Locası'na alınmış olan **John Boswell** adlı kişidir. Masonluk tarihi ve literatüründe adından en çok ve zaman zaman özenle söz edilmiş bulunan kişi ise, 1646 yılında İngiltere'de Warrington Locası'na kabul edilmiş olan **EIias Ashmole** olmuştur.

Spekülatif Masonluğun örgütsel kuruluşu öncesinde kabul edilmiş mason olan daha birçok kişiden söz edilebilir. Kuşkusuz bunların en önemlisi, 16921 yılında kabul edilmiş mason olan, Londra'daki St. Paul Katedrali'nin mimarı ve locaların büyük üstadı **Sir Christopher Wren**'dir.

Kumpanya (Şirket)

Operatif Masonlukta kumpanya (İngilizcede Company), İngiltere localarına özgü bir kuruluş adıdır. 1472'de Londra'daki tüm masonlar bir ticari şirket niteliğinde örgütlenirken önce "Masonlar İşteşliği" (Fellowship of Masons) adını kullanmıştı.

1530'da Özgür Masonlar Kumpanyası (**Company of Free-masons**) adını aldılar. 17. yüzyıl başlarında, kumpanyaya bağlı olarak birkaç ayrı loca çalışmaya başladı. 1653 yılında ise, kumpanyanın çalışmaları ile bağımsız locaların çalışmaları arasındaki farklılık ve çelişkiler nedeniyle kumpanyanın adındaki "özgür" (free) sıfatı kaldırıldı.

Masonlar kumpanyasının şu ambleminin ilginç bir özelliği var. O da, bunun benzerinin daha sonra Spekülatif Masonlukta da kullanılmış olmasıdır.

17. yüzyıl sonlarına kadar kabul edilmiş masonlar da kumpanyanm ortak üyelerindendi. 1682 yılından sonra ise, kabul edilmiş masonların localarıyla ilişkilerini sürdürdüğü ama kumpanyadan ayrılmaya başladıkları görüldü. Bazı masonik literatürde, kabul edilmiş masonların kumpanyadan ayrılışında Elias Ashmole'ün başı çektiği ve diğerlerini de etkilediği belirtilmiştir.

Londra'daki Masonlar Kumpanyası, mesleğin gildinin olumlu bir etkinlik gösterememesi ya da güç ve etkinliğini yitirmesi nedeniyle doğmuş ve gelişmişti. 17. yüzyıl sonlarına doğru ise, Londra'daki mason localarını hayli etkileyen politik ve ekonomik krizler. kumpanyanın da zayıflamasına neden oldu. Kumpanya beklenen ortak yararı sağlayamadığı için localar birer ikişer çekilerek kendi başlarının çaresine bakma yolunu tuttu.

Böylelikle 1700 yılında kumpanya ortadan kalktı.

Kompanyonaj

Bu konuya daha önce de değinmiştik. Biraz daha ayrıntısına girelim.

Operatif mason localarının 16. yüzyıldan başlayarak karşılaştıkları ekonomik güçlükler, Kıta Avrupası'nda mesleğin yönetici niteliğindeki ustalarının bazı sıkı önlemler almalarını gerektirmişti.

Bu önlemler, gündelikle çalışmakta olan kalfa ve çırakların bireysel çıkarlarına aykırıydı. Çünkü mesleğe giderek daha az sayıda yeni çırak alınıyor, çırakların nafakalarının artırılması ve kalfalığa yükseltilmeleri geciktiriliyor, kalfaların kıdem hakları da zamanında verilmiyordu.

Bu durum karşısında, Fransa'dan başlayarak özellikle Batı Avrupa ülkelerinde kalfa ve çıraklar, ustalarının "bencil" olarak nitelendirdikleri tutumlarına bir ortak dayanışma içinde karşı çıkarak haklarını topluca savunmak üzere kendi aralarında işçi birlikleri kurdu. **Compagnonnage** olarak anılan bu birlikler, korporasyonların ve Metier adıyla anılan kuruluşların karşısında, âdeta bir "sendika" niteliği taşıyordu.

Dolayısıyla, isim benzerliğine bakılarak İngiltere'deki kumpanya ile Kıta Avrupası'ndaki kompanyonajı birbirine karıştırmamak gerekir.

Genel tanımlaması bakımından kompanyonaj, yalnızca Masonluğa özgü bir kuruluş olarak da kalmamıştır. Aynı dönemde, başka meslek ve sanat dallarında da ekonomik krizlerle karşılaşılmış, piyasanın durgunluğu ya da işlerin azalması nedeniyle alınan önlemler gündelikle çalışanların geçim olanaklarını zorlamış, böylelikle gene kompanyonaj adı altında başka meslek ve sanatlarda da işçi birlikleri oluşturulmuştur.

Masonluktaki kompanyonajların en ilginç yönü, bir derece sistemleri olması ve bu derecelerin her birinin de inisiyasyon yöntemleri bulunmasıydı. Kompanyonaj üyesi olan masonların, birbirlerini tanımak için kullandıkları işaret ve sözcükler de vardı.

Kompanyonajların çekmiş olduğu en büyük zorluk, meslek örgütlerinin devlet tarafından tanınarak onaylanmış ve hatta desteklenmiş olmasına karşılık, kendilerinin böyle bir koruma ve destekten yoksun kalmalarıydı. Varlıklarını sürdürebildikleri zaman dilimi boyunca, kompanyonajlara hiç de iyi gözle bakılmadı. Yer yer çalışmaları engellendi hatta yer yer ortadan kaldırılmaları için birtakım girişimlerde bulunulduğu bile görüldü.

Kompanyonajlarla ilgili bir başka ilginç nokta, hangi meslek ya da zanaatla ilgili olursa olsun, hepsinin bir ortak esas amblemi bulunmasıydı: **Pergel ve Gönye**.

Örneğin Fransa'daki marangozlar kompanyonajının şöyle bir amblemi vardı:

Öte yandan bu kuruluşlarda Süleyman Mabedi'nin de çok önemli bir simge olarak benimsendiği, kompanyonaj üyesi olan masonların Süleyman Mabedi'nin yapımcılarını kendilerinin 'tinsel ataları" olarak kabullendikleri, derecelerinin ritüellerini de bu benimseyişleri üzerine kurmuş bulunmaları özellikle dikkati çeker.

Operatif Masonluğun Sonu

16. yüzyıl, -özellikle ikinci yarısı- Avrupa'da Operatif Masonluğun gücünü yitirmeye başladığı dönemdir.

Hıristiyanlıktaki reformist eylemlerin başarı kazanarak Roma Katolik Kilisesi'ni güç duruma düşürmesi ve otoritesinin zayıflamasına neden olması, Masonluğu da olumsuz yönde etkilemişti. Ne var ki, mason locaları, yalnızca Katolik kilise ve katedralleri inşa etmekle kalmayıp, diğer Hıristiyan mezheplerine de hizmet ederek bu etkilenmeyi atlatmıştı.

Fakat masonların bu tutumu, daha Spekülatif Masonluğun yeni bir örgütsel düzenle ortaya çıkışından çok önce Roma Katolik Kilisesi'nin salt operatif nitelikli olan Masonluğa karşı da cephe almasına, hınç beslemesine yol açmıştı.

Operatif Masonluğun 16. ve 17. yüzyıllardaki asıl sorunu ise yapacak iş bulma güçlüğüydü. Artık katedrallerin, kiliselerin ve diğer dinsel amaçlı binaların yapımı hemen hemen bir yeterliğe ulaşmıştı. Bunların dışında kalan diğer kamu binalarının, sarayların ve konakların inşa edilebilmesi için gerekli olan malî kaynaklarda büyük kesintiler başgöstermişti.

Bunların yanı sıra Operatif Masonluğun çöküntüsünü hazırlayan çok önemli bir etken daha vardı: Çağdaş bilim ve tekniğin gelişimi… Operatif Masonluk, hep geleneksel sanat ve uygulama yöntemine, dolayısıyla bunlarla bağıntılı tekniğe bağlı kalmıştı. Çağın değişen koşul ve gereksinmelerine ayak uydurmak üzere kendini yenileyememişti.

Operatif masonların kesinlikle bağlı kalmakta direttiği Gotik Mimarı Stili giderek gözden düşerken, Yeni Roma (**Neo-Romanesque**) ve **Barok** stillerin sanat ve tekniğinin okullarda öğretilmesine başlanmıştı. Yeni bir estetik anlayışı getirmelerinin yanı sıra, daha kullanışlı ve daha ucuz olan bu stil ve teknikleri uygulamaya girişen okuldan yetişme mimarlar ve inşaatçılar, operatif masonların işlerini kapmaya başlamıştı. Beri yanda kabul edilmiş masonlara umut bağlayan operatif mason locaları, onlardan da bekledikleri nesnel yararı elde edememişti. Kaldı ki, kompanyonajlar da loca ustaları açısından büyük bir dert kaynağı olmuştu.

Mesleğin çöküntüye uğramakta olduğu hiç düşünülmeksizin, ancak çekilen ve geçici olduğu sanılan bu sıkıntıları giderebilmek amacıyla, kabul edilmiş masonların sayısının daha da artmasına göz yumuldu. Kabul edilmiş masonlar, yer yer localarına yardımcı olmaya çalıştılarsa da Masonluk mesleğini kalkındırmak için bir girişimde bulunmadılar.

Operatif Masonluğun İngiltere'deki Çöküşü

1666 yılında Londra'da çıkmış olan büyük yangın kentin yarıdan çoğunu başkan sona bir yıkıntıya dönüştürmüştü. Bu nedenle Londra, operatif masonların rahatlıkla iş bulabileceği bir yer olmuştu. Bununla birlikte Operatif Masonluğun artık insanlık tarihindeki dönemini kapatmakta olduğunun ortaya çıktığı ilk yer de Londra oldu.

Londra'da toplanan mason locaları, kentin yeniden imarını paylaştı. Tüm bu locaların başına ise yangının ertesinde Paris'e gönderilip orada gelişen yeni mimarî stillerini öğrenmesinin sağlandığı Christopher Wren, St. Paul Katedrali'nin yenilenmesi projesinin yanı sıra kendisine "sir" unvanı da verilip "Büyük Üstat" niteliğiyle locaların denetimi görevine getirilmişti.

Sir Christopher Wren bir operatif mason değildi; ancak kendini çok iyi yetiştirmiş, akıllı ve zeki bir teknik elemandı. Büyük üstatlığa İngiltere kralı tarafından dışarıdan atanmış olmasına karşın, üstün kişiliği sayisinde denetlediği tüm localar ve masonlarca çok sevilmekte ve sayılmaktaydı. Ancak bu sıralarda İngiltere, büyük politik kaynamalar ve çatışmalar içindeydi. 1688 yılında İngiltere Kralı 2. James, kızları Mary ve Anne tarafından düzenlenen bir darbe ile Fransa'ya kaçmak zorunda kalmış Mary'nin evlenmiş olduğu Hollanda Kralı Guillaume Orange, "William III" adıyla İngiltere kralı olmuş, böylelikle Stuart hanedanının iktidarına son verilmişti. İngiltere tahtını ele geçiren Orange hanedanı, İskoç asıllı Stuartlar ve yandaşları üzerinde büyük baskılar kurmuştu.

Sir Christopher Wren ise, açıkça bir Stuart yandaşı olmasına karşılık görevinde kalmıştı. bu arada, 1691 yılında mimarı olduğu St. Paul Locası'nda kabul edilmiş mason olmuştu.

1702 yılında 3. William'ın ölümü üzerine, Prenses Anne, tahtın en yakın varisi olduğu için kraliçe niteliğiyle taç giymişti. Sir Christophar Wren de St. Paul Locası'nın yayımladığı bir bildirgeye dayanarak, kraliçeye kabul edilmiş masonların yetkilerini artıran bir proje sunmuştu.

Buna göre, artık bir locanın üyesi olan her mason, sıfatı her ne olursa olsun, aynı haklara ve yetkilere sahip olacaktı. Bir diğer deyişle, o tarihe kadar locaların yönetiminde söz sahibi olmayan ve yönetim aşamalarında görev alamayan kabul edilmiş masonlar, meslekten olan özgür masonlarla aynı statüye getiriliyordu,.

Kraliçe Anne bu projenin yürürlüğe konup uygulanmasını kabul etmeyince, Sir Christopher Wren, görevinden istifa etti.

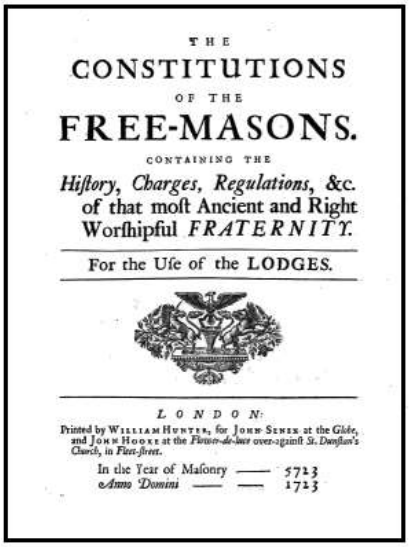
Bunu izleyen 15 yıl, Londra'daki mason localarının çalışmaları bakımından hayli karmaşık bir dönem. Localar doğru dürüst çalışmıyordu ama bunu gerekçesi bakımından farklı spekülasyonlar var.

Masonluğun Tarihinde Yeni Dönem

Spekülatif Masonluğun ilk düzenli örgütü sayılan **Londra Büyük Locası** kurulurken, artık Operatif Masonluğun varlığını koruyabilecek ve sürdürebilecek gücü pek kalmamıştı.

Bununla birlikte Londra Büyük Locası'nda hazırlanan 1723 tarihli temel yasa yalnızca spekülatif bir nitelik taşımıyor, aksine Operatif Masonluğun da henüz var olduğunu ve varlığını sürdüreceğini âdeta savunuyordu. Ancak bu temel yasa, Operatif Masonluğun Orta Çağ'dan kalma olup sonradan Spekülatif Masonlukta **"Eski Yükümlülükler"** olarak anılmış bulunan yasaları da hayli değişime uğratıyordu. Bu nedenle 1723 tarihli temel yasa, **York Masonları** olarak anılan Kuzey İngiltere ve İskoçya mason localarınca sert tepkilere uğradı.

THE
CONSTITUTIONS
OF THE
FREE-MASONS.
CONTAINING THE
Hiſtory, Charges, Regulations, &c.
of that moſt Ancient and Right
Worſhipful *FRATERNITY.*
For the Uſe of the LODGES.
LONDON:
Printed by WILLIAM HUNTER, for JOHN SENEX at the *Globe*, and JOHN HOOKE at the *Flower-de-luce* over-againſt *St. Dunſtan's Church*, in *Fleet-ſtreet.*
In the Year of Maſonry —— 5723
Anno Domini —— —— 1723

Kıta Avrupası'nda ise artık Operatif Masonluk diye bir şey hemen hemen kalmamıştı. Bu nedenle Gotik Yasalar çoktan geçerliliğini yitirmişti. Dolayısıyla Masonluğun 1723 tarihli Temel Yasası, başta Fransa olmak üzere Kıta Avrupası'ndaki spekülatif mason localarınca çok daha kolay benimsendi.

Kimi masonik yazarlar, Londra Büyük Locası'nın kurulduğu 1717 tarihini "Operatif Masonluğun sonu ve Spekülatif Masonluğun başlangıcı" olarak nitelendirmiştir. Ancak Spekülatif Masonluğun bu tarihten önce de bir bakıma var oluşu gibi Operatif Masonluk da bu tarihten sonra hâlâ vardı. Operatif Masonluğun etkinlikleri, 18. yüzyıl ortalarına kadar sürdü.

Bu son dönemde, geleneksel inşaatçılık mesleğini sürdürmekte olan masonlara **Domatik Masonlar** denildi. Buradaki "domatik" sıfatı Latincedeki domus (kutsal yapı) ya da Yunancadaki domos (ev) kökenlerinden türetilmiştir. Buna karşılık spekülatif masonlar da **Geomatik Masonlar** adını almıştı. Geomatik sıfatı da Yunancadaki geos (dünya veya evren) kökeninden çıkarılmıştır.

Böylelikle bir operatif masonun uğraşısının "dünya üzerinde bir yerde bir bina yapmak" olduğu belirtilirken, bir spekülatif masonun uğraşısının ise "dünyayı kurmak" olduğu vurgulanıyordu.

Operatif Masonluk, yerini, temeli bilime ve çağdaş tekniğe dayanan mimarlık sanatı ve inşaat mühendisliğine bırakarak tarihsel dönemini kapadı. Fakat bu arada modern Spekülatif Masonluk için de bir sistem ve güç kaynağı oldu.

Çağımızda da Operatif Masonluk, Spekülatif Masonluğa armağan ettiği ya da tersine, Spekülatif Masonluk öncekinden aldığı simgelerle yaşıyor.

